Wolgatatarische Zeitung „Idel-Ural“

Idel-Ural

8 (65) Tatar legionьnьꞑ atnalьq gəzitəse 27. Fevral 1944

Gangsterlarqa çəvap

1943 nce jьldaqь suqьş ƅarьşьnьꞑ auьrlьqlarь belən fajdalanьp, XX nce qasьrnьꞑ jьrtqьc vəxşie Cercil Angliə hava kecləren Germaniənenꞑ tьnьc şəhərlərenə, qartlarqa, xatьn-qьzlarqa həm balalarqa qarşь heçymgə taşladь. Millionnaqan xalьqnьꞑ tən tirese belən jьllar bujь çiqan milken juqqa cьqardь, utqa tottь. Jəş balalarqa ajlar bujь tьnьc joqь birmәde. Ingliz-amerikalь gangsterlar Germaniənenꞑ tьnьc şəhərlərc çimerelyenə, januьna qarap yzlərenenꞑ qanlь qullarьn judьlar, quandьlar. Ləkin tarixta ber genə jьrtqьclьq ta tieşle çəvapsьz qalmьj. German xalqь doşmannьꞑ terror heçymləren zur batьrlьq belən qarşь aldь. Anьꞑ kyꞑelendə ber genə minutqa da jьrtqьclarqa german xərbi kөce tarafьnnan qətqi çəvap qajtarьlacaqьna өmet өzelmәde. Batьr kөrəşcən jөrəge qaqşamadь, kiresencə, jauьz doşmanqa qarşь kөrəşkə ruxь kytərelde. German xalqь Fjurernenꞑ: „Tyləy səqəte tuacaq!“ diyenə hic şiksez ьşandьlar. Zur sabьrlьq belən auьrlьqlarnь baştan kicerdelər.

Kyp jьllar bujьnca barqan zur suqьşta hər ber suqьşucь il өcen tərle vaqьtlar bula. Ilgə zur uꞑьşlar belən bergə ajrьm auьrlьqlarnь da başьnnan kicerergə turь kilə. Germaniəgə 1943 nce jьlnь kilgən auьrlьqlarnь çiꞑep cьqu, doşmanqa qarşь jaꞑa heçymgə xəzerləny өcen vaqьt kirək buldь. Ytkən jьlnьꞑ soꞑqь jartьsь həm bu jьlnьꞑ başь şul xəzerlektə ytte.

1944 nce jьlnьꞑ berence ajlarьnda ingliz-amerikalь gangsterlar өcen auьr kөnnər tudь. Xəzer kөc caqьştьrmasь Germaniə fajdasьna əjlənye acьq kyrenə. Germannar qinvar həm fevral ajlarьnda. ajruca fevralnьꞑ soꞑqь jartьsьnda ingliz gangsterlarьna qətqi çəvap qajtara başladьlar. Kyp sandaqь german ocqьclarь jaꞑa taktika belən xərəkət itep. inglizlərnenꞑ kin kyləmdə saqlanu kөcləren qullanularьna qaramastan. London şəhərenə bulqan heçymlərendə zur uꞑьşlarqa ireştelər. Kyp sanda taşlanqan fugas həm fosfor bombalarь şəhərgə zur zian kiterdelər. Bөten cit il mətbuqatь german ocqьclarьnьꞑ heçyme uꞑьşlь nətiçəle buluь həm ingliz xalqьna auьr tə'sir qaldьruьn jazalar. 19 ncь fevralnьꞑ irtənge səqətlərendə Londonqa bulqan kөcle heçym — 1941 nce jьlnьꞑ maj ajьnda bulqan zur heçym belən caqьştьrьla. Cercil London şəhərenenꞑ qatь zararlanqan ber bylegenə kilep: **„bu ytkən kөnnərgə bik oxşьj“** digən. Monь inglizlər өcen 1941 nce jьllarda bulqan auьr səqətlər tudь. dip aꞑlarqa kirək. Əle kyptən tygel genə Cercil ingliz xalqьna: „Xəzer britanlar өcen germannar tarafьnnan ber nindi də qurqьnьc bulmajacaq“ dip mөraçəqət itkən ide. Cercil syzenə ьşanьp. London şəhərennən başqa çirgə kyckən tьnьc xalьq. şəhərgə kire qajttьlar. Ləkin məs'ələ, cьnbarlьqta Cercil maqtanuьnca bulmadь, jьrtqьclarqa tyləy səqəte tua başladь. Britan xalqь germannarnьꞑ kiləcək heçym jasaularьn zur qurqьnьclьq belən kөtə. Vəxşi il çitəkcelərenenꞑ german tьnьc xalqьna qarşь jasaqan heçymlərə өcen tieşle çəvap qajta başlaqac. londoncьlar bөtenləj başqa tərle çьrlьj başladьlar, kəjeflərən yzgərtergə məçbyr buldьlar. Soꞑqь heçymlərdən soꞑ London şəhərendəge bədrəfxanə divarlarьnda karikatura kyrenešendə təşerelgən. auьzьna sigara qapqan Cercil rəsemlərə kyrenə. Bu keckenə genə bulqan mjsal Britan çitəkcelərə belən xalьq arasьnda ber berenə qaraş, ьşanьc həm qomumi berdəmlek nindi tөstə buluьn acьq kyrsətə. Britan xalqь Cercilnenꞑ jalqan səjasətenə həm bu totnaqsьz səjasət Britan xalqьna kiləcəktə nindi auьrlьqlar kiterəcəgenə acьq kyz belən qarьj başladь.

Kiləcəkkə bez zur ьşanьc belən qarьjbьz. Germaniənenꞑ kөcle qoralь — Amerika həm ingliz plutokratlarьnьꞑ tьnьc xalьqlarqa qarşь jasaqan terror heçymlərə өcen qətqi çəvap qajtaracaq. Jьrtqьc plutokratiənenꞑ ylemendə, jөz millionnaqan izelgən xalьq tьnьc sulьş həm kiləcək azatlьqnь alacaq.

Jөrəklәregez batьr, beləklәregez qatь, qorallarьqьz ytken bulsьn!

Millətebez yzenenꞑ mөstəqillegen juqaltqannan soꞑ, qara urьslar həm alardan qala jəhyd-bol'şeviklar tatar milləten betery səjasəten alьp bardьlar. Milli kөrəşcelərebezne həm uqьmьşlь keşelərebezne jauьzlarca mьsqьl ittelər: attьlar, astьlar, sөrgennərgə ozattьlar həm NKVD podvallarьnda certtelər. Şulaj itep beznenꞑ milli berlegebezne beterergə mataştьlar.

Ləkin beznenꞑ milli kөrəş xərəkətebez tuqtalmadь. Milli kөrəşcelərebez dөnjanьꞑ tөrle poçmaqlarьna taralьp, jəşren həm acьq rəveştə azatlьq kөrəşe xərəkəten dəvam itterdelər.

Beznenꞑ gəzit idarəsenə, tөrle illərgə taralqan xəldə, kyp jьllardan birle millətebeznenꞑ azatlьqь өcen kөrəşep kilgən tuqannarьbьzdan kyp kenə xatlar kilep tora.

Gəzitebeznenꞑ bu sanьnda doktor Ləbib Qilmi əfəndenenꞑ Tatar legionьnьꞑ tөzelyenə ber jьl tulu uꞑajь belən qotlap, Tөrkiədən jazqan xatьn urnaştьrabьz. Legionьbьznьꞑ tөzelyenə ber jьl tulqan kөn kyptən inde ytkən bulsa da, millətebeznenꞑ iske kөrəşcese tarafьnnan jazьluь səbəple, bu məqaləne gəzitebezgə urnaştьrunь kirəkle taptьq.

Gəzitegeznenꞑ 1943 nce jьl, 12 nce sentəbrdə cьqqan 37 (43) nce sanьnьꞑ berence bitendə Idel-Ural Tatar legionьnьꞑ tөzelyenə ber jьl tulu 'uꞑajь belən, tөrle tөrek-tatar, gruzin həm ərmən legionnarьnьꞑ cьn jөrəktən qotlaularьn həm barьsьnьꞑ da urtaq bol'şevizm doşmannarьna qarşь utlь teləkləren beldergən qərdəşcə, tuqannarca jazularьn kyrep min bik sөjendem. Bu sөjenec belən milli xislərem aşqьnьp kitte də, şuşь xatьm belən bu aşqьnudan tuqan həm jөrəgemnən cьqqan milli həm səjasi tojqьlarьmnь şul uq „Tatar legionьnьꞑ atnalьq“ gəzite bitlərendə jazarqa telədem.

Un biş jьldan birle Jevropanьꞑ tөrle illərendə, taqь da soꞑьraq Amerika, Aziə həm Afrikanьꞑ qajber illərendə. Idel-Ural ilenenꞑ mөstəqil buluьn teləp. istiqlal dəqvabьznь urtaqa çəjep jөrgən utlь jəşlərebez bu mөqəddəs dəqva artьnnan armьj-talmьj jөrep. bөten dөnja millətlərenə yz barlьqlarьnnan. milli teləklərennən həm istiqlal dəqvalarьnnan cьqьp tьrьşьp kildelər: tөrle tellərdə. tөrle gəzit-zurnallarda jazular jazudan başqa. yz telebezdə də „Milli jul“ zurnalьn həm „Milli bajraq“ gəziten cьqardьlar həm qajber broşuralar jazьp tarattьlar.

Bolarnьꞑ barьsьnьꞑ eşlənye belən genə eş betmi ide. Ber nicə qarlьqac kily belən genə çəj bulmьj bit! Şuꞑa oxşaqan ber nicə tatar jəşlərenenꞑ mondьj zur ber eşne cit illərdə qulqa alu belən genə totьp (alьp barьp) bulmas ide şul. Yzebeznenꞑ təp ilebezdəge meꞑlərcə, xətta jөz meꞑlərcə jeget həm xatьn-qьzlarьbьznьꞑ da bu eşne aꞑlaularь, bu eşkə cьn jөrəktən birelep şuşь zur burьcnь ber bulьp qulqa alularь, bu auьr jөkne bergə tartularь həm baş өstendə tartularь kirək ide. Menə şuşь „Idel-Ural“ tatar gəziten uqьqac, əle kyptən tygel genə yz illərebezdən ber bəxetsezlek səbəbe belən cьqьp kilgən cьn tatar jegetlərenenꞑ [illegible] zur batьrlьq belən, yz illəren urьs-bol'şevik cabatasь astьnnan qotqaru ujь belən ajaqqa basqannarьn kyry beznenꞑ өcen nindi zur bəxet! Monь belep nicek aşqьnmasqa?

Əle bit beznenꞑ kebek il tьşьnda qalqannarьbьz menə nicek təşenə idek: milli rux həm tojqьsь bulqan bөten tatar jəşlərə bol'şevik çəhənnəme ecendə janьp kөl bulqannar jaki ul məlqyn qara kөcnenꞑ qollьqьnda izelep, çan birer xəlgə kilgənnər, jəisə alarqa qol bulьp həm alar belən ber bulьp. yz xalqьbьznь izə torqan şul uq qara kөckə əjlənqənnər dip ujlьj idek. Inde xəzer bu tatar gəzitenenꞑ cьquь. şul bol'şevik çəhənnəmenenꞑ ecendə tuьp yskən meꞑlərcə jegetlərebeznenꞑ cit ildə qalqan bezne uꞑ təşenqənen belep həm şul uq ber tatar millətenenꞑ ildəge həm cittəge balalarьnьꞑ ber-berse belən hic kyreşmicə həm aꞑlaşmьjca torьp. şul uq ber mөqəddəs burьc artьnnan jөryləren kyrep nicek jөrəgenꞑ jarsьmas!

Minem sөjenecem əle bu kөngə tygel. 1943 ncь jьlnьꞑ 12 nce sentəbrendə cьqqan gəzittəge qotlaşularnь uj həm təşencə berlege kyrsətep berbersen batьrlьqqa өndəşylərə, çan həm qan qərdəşe bulqan bөten tөrek-tatarlardan başqa, əle gruzin həm ərmən jəşlərenenꞑ də ber-berlərenə duslarca qul birep, qomumi doşmanqa qarşь barqannarьn kyrep taqь da sөjendem. Cөnki doşman zur həm kyp. Doşman baj həm ytken qorallar belən qorallanqan. Doşman qotьrqan aju kebek jьrtqьc həm qan eckec ber vəxşi. Mondьj zur həm qurqьnьc doşmanqa qarşь jalqьz ber Idel-Uralnьꞑ qьna. jalqьz ber Tөrkstan həm Azərbajçannьꞑ qьna jaki Tөn jaq Kafkaz həm gruzinnarnьꞑ qьna əlbəttə kөclərə çitməs ide. Bu doşmannan yc alьrqa teləycelərnenꞑ berləşep həm aꞑlaşьp, ber bulьp ajaqqa basularь kirək həm ber maqsat belən, qətqi acu belən alqa barularь tieşle. Menə bu arьslan jegetlərnenꞑ barьsьnьꞑ da bu kirəkle eşne aꞑlap tөrle legionnar tөzgənneklərə həm berləşep jөrygəcə çiteşkənleklərə şul təbrikləşylərdən (qotlaulardan) belenep tora. Bu nindi zur sөjenec! Min [illegible] kicegep bulsa da. yzebeznenꞑ Tatar legionьnьꞑ tөzelgənenə ber jьl tuluьn qotlau өstenə. menə şuşь urьslardan çəbər kyrgən tөrle millət jəşlərenenꞑ bergə-bergə ajaqlanuqa ireşyləren cьn jөrəktən qotlьjm.

Teləklәregez cьn. jөrəklәregez batьr. beləklәregez qatь. qorallarьqьz ytken bulsьn! Sөjekle tuqan ilebeznenꞑ. mөqəddəs yz jortьbьznьꞑ bol'şevizm qollьqьnnan qotьluь өcen bu keckenə legionnar qьna az. Bu legionьbьznьꞑ ber toqьm bulьp. monnan zur ber qəskər ysy cigenə həm anьꞑ Idel-Ural өlkələren qotqaracaqьna ьşanam. Yzem ber qart doktor bulsam da. seznenꞑ belən. ylməstən borьn, yz ilebezgə qajtunь Allahь Təqalədən teləp qalam.

Mөqəddəs il өcen seznenꞑ belən bergə ylərgə rizamьn. Bez ylsəktə zianь juq. ləkin istiqlal il jəşəsen! Bөjek tatar millәte jəşəsen!

Sau bulьqьz arьslan legioncьlarьbьz!

Doktor **Ləbib Qilmi**

German tup batariəse doşmanqa qarşь ut aca

4° Zsu 55 624
755 A

Cerkassьj tirələrendə bulqan suqьşlarnьŋ cьnbarlьqь

Dəvlət presse çitəkcese d-r Ditrix, 21 nce fevraldə, german həm cit il xəbərcelərə qatnaşь belən Cerkassьj rajonьnda bulqan german xərbi bylekləren urap alьnudan alьp cьqqan general-lejtenant Lieb, ϟϟ bylegə komandirь general-lejtenant Gilli həm vollon kyŋellelər bylege komandirь general Leon Degrellelərne qabul itte.

Sovet mətbuqatь, Kanef şəhəre tirəsendə (Cerkassьj belən Kief arasьnda, Dneprnьŋ uŋ jarьnda) qadəttən tьş kyp sanda əsirlər alьndь, dip beten çir şarьna jalqan xəbərlər tarattь. Pressa utьrьşьnda german generallarь cit il xəbərcelərəne Cerkassьj tirəsendəge suqьşlar cьnbarlьqta nicek bulub belən acьq tanьştьrdьlar.

General-lejtenant Lieb, Cerkassьj tirəsendə barqan suqьşlarqa qarata birgən aŋlatmasьnda, təp kəclər belən bəjləneşe əzelgən german byleklərə xərbi komandalьqь tarafьnnan təp kəclər belən bəjləneşergə cьquqa birgən bojьrьqьna qədər yzlərenə tapşьrьlqan xərbi burьclarnь batьrlarca ytəyləren, uraluda qalqan german soldatlarьnьŋ suqьşcan əxlaqь ber genə minutqa da qaqşamauьn belderde. Bol'şeviklar yzləreneŋ qoral kəce belən, batьrlarca saqlanu suqьşь alьp barucь german soldatlarьn çiŋə almaqac, tərle provokatsiələr julь belən alarqa tə'sir itməkce buldьlar. Bol'şeviklarnьŋ əsirgə birely təqdime, german soldatlarьnьŋ suqьşcan ruxьn qaqşata almadь. Bu təqdim də barьp cьqmaqac, Sovet propagandasь qurqьtu julьn qullanmaqcь buldь. Alar [illegible] barь ber genə məmkinlek qaldь, jazmьşьqьz bezgə acьq. Yzegezne tuplarьqьzqa bəjləp qujьqьz, germannar jaqьna gəydələregezne atarbьz. Əmerne qabatlaqьz!" dip yzləreneŋ soŋqь acularьn belderdelər. Uraluda qalqan german soldatlarь 14 kən bu auьr kərəşne alьp barьp, nətiçədə qar cri başlaudan ciksez auьr pьcraqlьqqa əjləngən jullar aşa yzləreneŋ təp kəclərə belən quşьldьlar.

4 nce fevraldan 18 nce fevralqa qədər barqan bu auьr suqьşlarda german qəskərlərə bol'şeviklarnь qanlь juqaltularqa ducar ittelər. Sovetlarnьŋ 728 tanklarь juq itelgən. 800 tup german qəskərlərə qulьna təşkən həm kyp sandaqь qьzьl qəskərilər əsirgə alьnqannar. Auьr hava şartlarь buluqa qaramastan, german hava kəclərə uraluda qalqan bylekləргə ezleksez jardəm itep tordьlar.

Uralqan rajonnan ocqьclar belən 2400 jaralanqan qəskəri alьp cьqьlqan.

German soldatlarь belən qulqa qul totьnьp, bu auьr kərəştə vollon kyŋellelərə də qatnaştьlar. Kyŋellelər bylege komandirь general Degrelle, pressa utьrьşьnda qatnaşucь xəbərcelərgə: „Menə, Stalin tarafьnnan Kanef janьnda əsirlər alьnub nindi testə ikənen yzegez kyrəsez. Min yzem uraludan suqьşьp cьqucьlar belən bergə iŋ soŋqь səqətlərgə qədər bergə buldьm" dip Sovetnьŋ jalqan propagandasьnnan kələp çavap birde.

Cerkassьj tirəsendə barqan suqьşlar Jevropa azatlьqь əcen bol'şevizm qurqьnьclьqьna qarşь kərəşyce german soldatlarьnьŋ həm kyŋellelərneŋ suqьşcan qəharmanlьqьn acьq kyrsətyce misal bulьp tora. Cьnbarlьqta Sovetlarnьŋ „uŋьşlarь" həm kyp sanda əsirlər alub menə şunnan qibarət.

AQŞ – Japoniə suqьşь

Soŋqь vaqьtta AQŞ mətbuqatь Marşal utraularьndaqь həm Jaŋa Pomeraniədəge „çiŋylər" turьnda ber syz də jazmьj. Moŋa qəçəplənergə kirək tygel: cənki Japoniənen qarşьlьq suqьşcanlьqь nətiçəsendə AQŞ nьŋ juqaltularь zur dərəçəgə çitte.

Jaŋa Zelandiə mınistrь Naş: „Japoniə xəzer bik kəcle. Anьŋ tarafьnnan alьnqan çirlərdə neft, rezena, qurqaşьn həm başqa tabiqi bajlьqlar bik zur. Japoniəne tezləndery bik auьr bulacaq" dide. AQŞ admiralь Nimitsa: „Dingez suqьşьnda Japoniəne çiŋy məmkin tygel. Anь çiŋy əcen AQŞ xakimiəte Qtajda nьq ajaq basarqa tieş. Qtajnь qoral kəce belən alьp, anda aerodromnar təzep Japoniəne hava kəce belən çimerergə kirək. Fəqət şul xəldə genə maqsatqa ireşergə məmkin" dip Japoniəgə qarşь suqьşnьŋ auьrlьqlarьn acьp birde.

Londonda talaular

Londondaqь Şvetsiənen „Svenska Dagsladtt" gəzite xəbərcesenen belderyenə qaraqanda, 1943 nce jьlnь Londonda vatu həm basu julь belən 10 000 ingliz funtlьq isertkec ecemleklər urlanqan. Bu san rəsmi bəjələr nigezendə bilgelənsə kirək. Cənki ul vaqьt qara birzada isertkec ecemlek şeşələrə dyrt həm bişlətə qimmət satьlqan. Ytkən atnada qьna Londonda 600 funt sterlinglьq isertkec ecemleklər urlanqan.

Jəhyd-bol'şevizmьnь millionnaqan sovet xalqьn ut ecenə taşlьj Rəsemdə: kyp sandaqь sovet qorbannarьnьŋ berse

Kyŋel bik syrenke . . .

Kəncьqьş frontьnьŋ kən jaq ələşendə, soŋqь vaqьtta kyp sandaqь qьzьl suqьşcьlar german qəskərlərə jaqьna cьqqannar. Alar, qacьp cьqunьŋ səbəben, bol'şeviklarnьŋ xalьqqa qarata sərgən səjasətennən kyŋellərə bik qajtqanlьqtan dip belderələr. Bol'şeviklarnьŋ səjləgən syzlərə belən, xalьqqa qarata qьlqan məqamələlərə arasьnda şul qədər zur ajьrma bar ki, aŋa hic kem tyzə almьj başlaqan. Şunlьqtan, keşelər bol'şeviklarnьŋ vəqdələrenə ьşanьclarьn juqaltьp, yzləreneŋ kiləcəgen yzlərə xəl itərgə tərle caralar ezlilər, ikən.

Elek Budjonofka aulьnda german komendaturasьnda eşləgən, ukrainalь qьzьl qəskəri Grigori Zavgorodnьj soŋqь vaqьtta jaŋadan german qəskərlərenə əsirgə təşkən həm:

„German qəskərlərə kitkəc, 8 nce oktəbrdə, qьzьllar tarafьnnan min qəskərgə alьndьm. Minem kebek, 17 jəştən 55 kə qədər barlьq irlər qəskərgə alьndь. Melitopol şəhərendə alardan 221 nce çəjəyle qəskər diviziəse təzelde. Mine ber rotaqa tapşьrdьlar. Ul rotanьŋ komandirь qadi qьzьl qəskəri ide, gərcə kyptən qəskəri xezməttə bulsa da, anьŋ xərbi isme juq ide. Bezneŋ hər qajsьbьzqa berər mьltьq həm az-maz patronnar tottьrdьlar. Rotaqa ber nicə uqcəckec həm ike tankka qarşь tup birelde. Kiemnərebez yzebezneke qaldь. Bezneŋ jul Mariupoldən Manguş, Novo-Spasovka, Dmitrovka aşa Melitopolgə buldь. Julda barqanda ber kəngə 200 gram qatьrqan ikmək, 2 balьq, altь keşegə 400 gramlь ber saubt konserva birelde. Çitməgənen tirə jaqtaqь igencelərdən yzebez ala idek. Alarnьŋ taubqlarьn həm bytən qalqan xəjvannarьn yzebez sujdьq, alarnь yzebez peşerdek.

Suqьşqa berence mərtəbə Melitopoldən kən jaqtaraq Mordvinovka digən aubl janьnda kerdek. Həçym aldьnnan bezgə ¼ liter araqь birdelər. Həçym sьzьqьna barьp urnaşqac, qaranqь toman belən fajdalanьp, 70 keşe qactь. Rotada 30 qьna keşe qaldь. Aŋa qaramastan həçymne tankka qarşь nьqьtmalarqa qədər çitkerdelər. Min kanauqa kerep jattьm. Anda 6 səqət jatqannan son, tərlė əjləngec jullar belən uzьp, min germannar jaqьna cьqtьm", — dip səjləgən.

Şul uq Mordvinovka aulь janьnda, germannar jaqьna cьqqan qьzьl qəskəri Andrej Petuxof:

„Auьru bulubm səbəple, german qəskərə Taganrogtan kitkən vaqьtta min alarqa quşьla almadьm. Şəhərgə qьzьl qəskər kergəc, 17 jəştən 55 jəşkə qədər bulqan barlьq irlər qəskəri xezmətkə alьndь. Şəhərgə kerydən ikence kenne, 240 keşe, şular arasьnda min də (2 nce oktəbrdə), Plâtovqa çibəreldek. Anda hər kemgə berər mьltьq tottьrdьlar, ləkin patron birmədelər. Şulaj uq qəskəri kiem də bulmadь. 7 nce oktəbrdə bezne suqьş sьzьqьna, Mordvinovka aulь tirəsenə ozattьlar. Qəskərneŋ kyŋele bik ьşanьcsьz, syrenke. Suqьş nindi nətiçədə betye turьnda fikerlər bik tarqau, ləkin Stalinqa bar xalьq doşman kyz belən qarьj. Aubl xalqьnьŋ kyŋele bik basьlqan. Gərcə bezdəŋ bik şiklənsələr də, alar qajber vaqьt, germannar bulqan vaqьttaqь tormьş xəzergegə qaraqanda soqlanьrlьq bulqanьn belderələr. Germanlьlar belən aubl xalqь arasьnda ike ara aŋlaşlu bulqanь sizelə, şul uq vaqьtta qьzьl armiə qəskərə belən alar arasьnda aŋlaşlu juq. German soldatlarьnьŋ tərtiple, jaxşь məqaməle bulularьn bik máqtap səjlilər. Alarnьŋ kiemen də bezgə yrnək itep kyrsətələr, bezneŋ jamalqan, jьrtьlqan kiemnərdən kələlər.

Ozaqlamьj „yzebeznekelər" kilə dip kətep torucьlarnьŋ da xəzer kyŋellərə bik qajtqan. Xətta alar da german qəskəreneŋ kityen qьzqanьp, yzləreneŋ alar belən kitməylərenə ykenep jəşilər", — dip səjləgən.

„Hajastan" gəzite idarəsenə

Qullarьna qoral alьp, german qəskərlərə belən ber safta, yz ilen azat ity həm məstəqillekkə ireşy maqsatь belən qomumi doşmanьbьz bol'şevik — plutokratlarqa qarşь batьrlarca suqьşucь Ərmən legionьnьŋ təzelyenə ike jьl tulu mnajь belən, Tatar legionerlarь həm „IDEL-URAL" gəzite idarəse isemennən Ərmən legionь duslarьbьzьnь cьn kyŋeldən təbrik itəbez.

Azatlьqь həm kiləcəge əcen kyp jьllar alьp barqan ərmən xalqьnьŋ kərəşe bezgə məqlum. Cənki tatarlar da, ərmən xalьqlarь kebek yk, cit xakimiətta izelergə riza bulmьj, şundьj uq kərəştə buldь həm ber isəptə kərəşyce qardəşləreneŋ hər uŋьşlarьn jaki xatalьqlarьn zur diqqət belən kyzətep kilde. Xəzerge suqьşta bez də sezneŋ kebek yk ber maqsatqa ireşy julьnda, sezneŋ belən iŋgə-iŋ qujьp, ber safta qomumi doşmanqa qarşь kərəşəbez. Şunlьqtan sezneŋ hər uŋьşьqьzqa, sezneŋ belən bergə şatlanabьz.

„IDEL-URAL" gəzite idarəse

Zenit uqcəckece

Legioncьlar xərbi øjrəny vaqьtьnda

Jəhydlər — məselmannarnьŋ jauьz doşmannarь

(Axrь. Başь gəzitebeznen 50 (56) həm 1 (58) nce sannarьnda)

V

Patşa təşy sonьnda ildə tuqan unaj səjasi hava şartlarьnda kytərelgən xalqьbьznьn milli istiqlal kərəşe, hər tərle milli azatlьqnьn ylem doşmanь bulqan bol'şeviklar tarafьnnan rəximsez rəveştə bastьrьlqac, şəhərebezdə bulqan milli ojьşmanьn isən qalqan suqьşcьlarь da kyp jьllarqa tьştan tьnarqa məçbyr iteldelər. Kyplər isə kiler jьllar kərəşenə yzləren saqlau teləge belən cit şəhərlərgə taraldьlar. Şundьj məçbyriət astьnda beznen qailə də yzək Russiədən jьraqta bulqan ber tərle, tьn tormьşlь øjəz şəhərennən citkə kycep kitte. Jana çirdə, jana məxit colqanьşьnda bez jəşi başladьq. Min belememne təmam ity teləge belən juqarь uqu jortьna kerdem. Ə əti, kecerək kyləmdə bulsa da, sonqь vaqiqələr səbəple tuqtap torqan yzenen qomac səydəsen başlap çibərde.

1926 ncь jьllarda min uqьmnь təmam itep, dəvlət imtixannarьn birep, tabip bulьp cьqtьm həm səlamətlekne saqlau xalьq komissariatь bylye bujьnca Aqməcetkə eşkə çibəreldem.

Il østenə jaqьnajьp kilgən jana səjasi dauьlnь aldan sizengən kebek, min ətigə səydəsen tuqtatьrqa kinəş birdem. Ul minem kinəşne tottь. Tik, kibete jabьluqa qaramastan, anь aqca salьmnarь belən bajtaq aptьratqannar, axьrdan yzen GPU qa alьp kitep japqannar. Min bu turьda xəbər alu belən, anь qotqaru turьnda jørergə kereştem. Urьnda ber tərle də eş cьqmaqac, Məskəygə, tieşle xøkymət idarələrenə bu qadelsez xøkem østennən şikajət itər øcen kittem.

Min Məskəygə jalqa qarşь kønne təştən son kilep təşkəngə, jana eş kønenə xətle bajtaq qьna buş vaqьtьm bar ide. Kilgən kønne min birəse şikajətemə kirək bulqan, anь xaqlь taləp itərlek tapqan barlьq kəqəzlərne tərtipkə salьp, ber nicə juqarь idarələrgə birelye ujlanьlqan ytenec-lərne xəzerləp, jazьp, kic belən şəhərgə cьqtьm. Həm jəri-jəri Məskəynen in zur jaxşь restorannarьnnan bersenə kerep ber az jal itərgə, aşap-ecep cьqarqa buldьm.

Kitergənnərne aşap utьra idem, minem østəlgə, mina qarşь jaqtan, berəy kilep utьrdь həm bik qьzьqsьnьp, tanьqan şmaq bik təbəp-təbəp qarьj başladь. Anьn jøze, kyz qaraşlarь nicekter şunda mina da tanьş kebek kyrende. Tik min anь qajda, nindi şartlarda kyrgən buluьmnь xəterli almadьm.

Şunnan ul, aradaqь tьnlьqnь yze bozьp:

— Sez N. şəhərennən Nauruz əfənde bulasьz tygelme?! Həm minem çəvapnь da køtmicə, — min seznen kyrşedə, buqaj, qajcandьr torqan idem. Bəlki Xajem Şvartsnь yzegez də xətərlisezder!?, — dip østəde.

Əjje, minem qarşьmda Xajem ide. Min tirən ikelənydə qaldьm. Bez Xajem belən bergə yskən, ujnaqan kønnərdən son il østennən kyp sular aqtь, kyp çillər iste. Anda jəşəyce keşelər başьnnan zur-zur vaqiqələr uzdь həm kyplərnen dønjaqa, tormьşqa qaraşь bik nьq yzgərde, əxlaqь bozьldь. Şulardan cьqьp ike arada bulьp uzqan sabьj caqnьn duslьqьn janartuqa kirəklek barmь? Min şular turьnda ujlap betermədem. Xajem taqьn syzgə kereşte:

— Min, Nauruz iptəş, nьq yzgərdem. Xəzerge køndə kyp kenə fənni xezmətlərem bar. Juridik fənnər doktorь digən qilmi dərəçə də birelde. Tormьşьm ifrat ta jaxşь. Alqan ajlьqlarьm kirəgennən artьqь belən çitə. Xəzerge køndə Sovetlar Sojuzь prokuraturasьnda qajat tə çavaplь bulqan ... vazifasьn başqaram. Sez yzegez qajcan kildegez, kypme torьrqa ujlьjsьz? Bez monnan jьraq tygel çirdə torabьz, vaqьtьqьz bulsa — ajdəgez, bezgə rəxim itegez. Øjləndem, iptəşem VSIK sekretariatьnda eşli. Sez bit əle anьn belən tanьş tygel — tanьşьrsьz, — dip tuqtamastan søjlərgə kereşte. Min yze turьnda həm iptəşe turьnda søjləgənnərne işetkəc bik quandьm. Alar arqьlь min yzemnen auьr jaramnь təzətə alьrmьn kebek buldьm. Şunlьqtan min ikelənep utьrularnь da ber jaqqa taşlap, Xajem belən iske duslarca søjləştem həm anьn, øjenə qunaq itep caqьruьn da qabul ittem.

Alarda min jartь tøngəcə utьrdьm. Məskəygə kilyemnen səbəbe, yzemnen baştan uzqan sonqь vaqiqələr həm ecke xisləremm turьnda tulьsьnca søjlədem. Jal artь kønne anьn eş urnь prokuraturada ocraşьrqa bulьp min qajtьp kittem. Ul isə buş vaqьtьm bulqan sajьn mine şulaj kilep cьqarqa dəşep qaldь. Bez duslarca ajrьldьq...

Jal kønne min son qьna qajttьm. Ul kønne Xajemnarqa bara almadьm. Kønem — Məskəyne qarap uzdь. Jatu belən joqьqa kitkənmen. Tønnə, bik qatь işek şaqьqan tauьş mine joqьdan ujattь. Torьp actьm. Acьlqan işektən kyrengən keşelər minem bøten huşьmnь ala jazdьlar. Kyzləremne qat-qat uьp, tutьrьp-tutьrьp qaradьm. Ləkin aldьmdaqь kyrneş øn ide. Təmle joqьdan mine ujatucьlar — GPU xezmətkərləre ide. Alardan berse alqaraq cьqьp, minem isem-familiəm turьnda beleşkəc, mine qulqa alьrqa kilylərе turьnda əjtte həm bu xaqta qullarьnda bulqan ordernь kyrsətte. Bylməne, əjberləremne tentegənnən son, mine alьp ta kittelər.

Mine soraularqa jørtə başlaqac qьna, qəjepləneyemnen təp ectəlege belən tanьşa aldьm. Ul da bulsa: minem 1917—20 nce jьllarda xalqьmnьn milli kərəşenə jaqьnnan qatnaşьp, xəzerge køndə də şul uq eşne jəşerten dəvam itteryem, ətinen bu eştə qəjeplənep inde qulqa alьnuь, yzemnen kapitalist ulь buluьm, xəzerge køndə Sovetlarqa iqtisadi qortqьclьq jasau teləge belən zur sumada altьn aqcalar çiqan buluьm həm başqa şundьj qəjeplərne beldem.

Sorau nətiçəsendə bu eşlərnen Xajemnan cьqqan buluьn beldem. Min bajtaq jattьm. Juq qəjepne øskə, əlbəttə, ala almadьm. Şunlьqtan tere şahit bularaq, ber nicə tapqьr Xajem belən kyzmə-kyz ocraştьrdьlar. Xajem, gønahsьz sabьj caqnьn kersez duslьqьn bergə uzdьrqan, minem taraftan bik kyp tapqьrlar ontьlmaslьq fajda, jaxşьlьqlar kyrgən Xajem, mina təqdim itelgən bøten qəjeplərne, kyzen də jomмьjca, qat-qat rasladь... Nətiçədə mine un jьlqa xøkem ittelər həm Solovkiqa çibərdelər. Min jazьşu xoquqьnnan məxrym idem. Irektə qalqan qailəm turьnda ber xəbər də ala almaqan kebek, yzemnen jazmьşьm turьnda da ber xəbər birə almadьm...

Jьllar uzdь. Min də, yzək Russiədən jьraqta bulqan ber tərle, tьn tərmьşlь øjəz şəhər ulь da, uzucь jьllar qanatь ocьnda qømernen qabatlanmas dəveren Aq dingezdəge, Tøn jaq polər tygərəgenə jaqьn urьnnaşqan Sanduqac utraularьnda, qajət tə auьr şartlar ecendə çilgə, ərəmgə, fajdasьzqa ocьrdьm... Ə bu suqьşta min yzemnen həm qasьrlardan birle izelep kilyce qəziz xalqьmnьn cьn, xəqiqi duslarьn tabьp, alar jaqьna cьqtьm. Alar belən berlektə, menləgən başqa batьr suqьşcьlar belən ber safta, jəhyd-bol'şeviklar øjerenə qarşь, hər tərle təstəge, hər tərle bitlek kigən barlьq Xajemnarqa, Israil balalarьna qarşь rəximsez suqьş qocaqьna atьldьm. Cønki xaqlьq beznen jaqta. Cønki kiler kønnər bøjek çiny tantanasьn bezgə bylək itəcək həm Xajemnar, Israil balalarь, bol'şeviklar çir jøzennən seberelep tygeləcək! Bez — çinyce!

VI

Borьnqь kyp kenə tarixi cьqanaqlarda Israil balalarь dip atalьp jørtelyce jəhydlər bik borьnqь zamannardan birle Kənqan səxralarьnda, Syriə jaqlarьnda jəşəgən xalьq. Yzləre şundьj bik borьnqь zamannardan birle jəşəp kilyce xalьq bulsalar da, alar hic ber çirdə, hic ber vaqьtta da il qorqan, dəvlət tøzegən xalьq tygel. Allahь Təqalə yzenen kəlamь şərifendə bu xaqta ber nicə çirdə: **„Jəhydlər dəvlət tøzergə omtьlsalar da, qiamətkə caqlь ul alarqa nasьjp bulmajacaq“**, — dip əjtep uza. Bu syzlərnen dereslege alar əjtelydən son uzqan XIV qasьr ecendə tulьsь belən aqlanqan!

Şulaj itep alar yz xalьqlarь, Israil balalarь øcen qajda da bulsa dəvlət tøzy xoquqьnnan bøjek Alla tarafьnnan məxrym itelgəc, yz illəren taşlap, dønjanьn tərle jaqlarьna taralьşqannar həm bulqan dəvlətlərne tarqatu eşenə kereşkənnər.

Jəhyd xalqь xəzrəte Musaqa inderelgən Təvrat øjrətylərenə inana həm şular belən qəməl itə. Zamanьnda alar arasьnnan cьqqan məşhyr Jəhyd-xəzrəte Qəjsanь xainnarca çəzalatucь buldь. Bu xəl mədəni keşelek dønjasьnьn bøten tarixьna in kire, in tiskəre misal bulьp kergən həm beznen kønnərgəcə şundьj xainnərgə „Juda“ dip kenə jørtely urnьnda qalqan ber nərsə.

Xəzrəte Møxəmmətkə piqəmbərlek inep, ul Allahь Təqalə øjrətyləren xalqь arasьnda tarata başlaqac ta jəhydlər tarafьnnan zur mьsqьllau, xurlau, kølylərgə ocrьj. Qərəbstan həm anьn tirə jaqьndaqь xalьqlar xəzrəte Møxəmmətnen piqəmbərlegenə inanьp mø'min-møselman bulьp betkəc tə, jəhydlər yzlərenen kirelekləṛendə qaldьlar. Bu xaqta Allahь Təqalə „Maidə“ syrəsendə: **„Əlbəttə, møselmannarqa in jauьz doşmannar arasьnnan sez jəhydlərne tabarsьz!“**, — digən.

Jəhydlər yzlərе meselmannarnь xəjvan urnьna sanap jørtələr. Məsələn, alar bu xaqta bolaj dilər: „Sez — jəhydlər. Sez — keşe. Sez — xalьq atalьrsьz. Jəhyd bulmaqannar — keşe tygel həm alar xalьq dip tygel, ə xəjvan atalьrlar“

(Baba Mettsa Talmudь, 114 bit).

Jəhydlər — møselmannarnьn jauьz doşmannarь bulьp beznen kønnərgəcə qalqannar. Qərəplərnen tøreklərgə qarşь 1916 ncь jьlqь baş kytəryləren, kirəkməskə mø'min-møselmannarnьn yz ara kiseşyləren, qan qojularьn şul uq jəhydlər ojьştьralar həm julbaşcьlьq itələr. Islam køncьqьşьnьn kyp kenə illərendə təxet, saraj tirəsenə ojalaqan jəhydlər yzlərenen bøten pьcraqlьqlarьn møselmannardan tərle julla r belən yc aluqa jynəltələr. Xəzerge vaqьtta bøten dønja jəhydlərenen Fələstində, møselman qərəplərne qььp, qannarьn qojьp, alarnьn tuqan çirlərendə ajrьm jəhyd dəvləte tøzərgə xiallanьp jørylər[illegible] alarnьn møselmannarqa mənge doşmanlьqlarьn bik acьq kyrsətkən misal.

Bol'şeviklar xakimiətne yz qullarьna alqac ta Urta Aziə, Başqьrtstan, Tatarstan kebek təp xalqь møselman bulqan çəmhyriətlərgə Zelenski, Xatajevic, Bьjkof, Razumof, Alemasof həm şularqa oşaqan qanqa susaucь başqa jəhydlərne eş başьna qujularь — ocraqlь xəl tygel. Bu dønja jəhydlegenen møselman xalqьnnan tarixi yçen alьrqa aşьquь qьna ide.

Şunlьqtan da jəhydlər tarafьnnan başlanqan bu suqьşta møselman xalьqlarьnьn urnь hic şiksez jəhydlərgə qarşь kərəşnen izge saflarьnda bulьrqa tieş ide həm ul şulaj bulьp cьqtь da! Møselmannarnьn jauьz doşmannarь jəhydlər tulьsьnca qoralsьzlandьrьlьrqa həm juq itelergə tieşlər həm şulaj bulacaqta'

Y. Nauruz

Qьsqь suqьşta çimerelgən Sovet tanklarь

(Axrь)

LXXIX

Əslərе də inde bik nьq tuzdь.
Janartьrqa hic məmkinlek juq.
Sovet xəzer ilne hic qajqьrtmьj,
Ber nərsə də kitertkəne juq.
Qьşqь cellə kergəc, jazqa caqlь,
„Tunabьz", — dip əjdən sьqmьjlar.
Şulaj ujnap, arьp, ut bulmaqac,
Kən batuqa, jatьp joqlьjlar.
Lampa majь hic tə qajtqanь juq.
Ber əjdə də jaqtь kyrməssen.
Bəten aubl şundьj qurqьnьc tьn,
Tьnlьq bozqan hic kem kyrməssen.

LXXX

Kibetlərgə barsan şyrleklər buş.
Klətlərdə bura tap-taqьr.
Aubr qajqь, qan, tir həm kyz jəşen
Ac, jalanqac kileş il tatьr.
Altmьşqaca bəten ir qəskərdə
Bik kyplərdən hic ber xəbər juq.
Eşkə sьqsaq norma tutьrьp bulmьj:
Eşlərgə — dərt, qulda — çegər juq.
Bar atlarnь alьp beterdelər.
At urnьna sьjьr çigəbez.
Ac, jalanqac kəje, kən-tən eşləp,
Çan, tən belən çəfa cigəbez...

LXXXI

Sьjьr çigep qьrlar suqalьjbьz.
Qьrlar tutьrьp ikmək cəcəbez.
Biş-altь jəz xezmət kəne eşləp
Ipi kyrmi, umac ecəbez.
Umacь da... jarar ide şunda
~~Ac jьlarqa ber az saqlaqac~~
Tik anь da kyp caq kyrep bulmьj.
Kolxozlarda ikmək qalmaqac.
Salьmlarnьn barlьq tərləren də
Ike jьlqa aldan aldьlar.
Qəskər asrau, qoral eşlərgə dip
Suqьş salьmlarьn saldьlar.

LXXXII

Kən itye şundьj. şundьj aubr
Ber qajdan da jardəm qulь juq.
Bar əjlər də acь jəş ecendə:
Jə atasь. jaki ulь juq.
Əjlənəmne qara tən colqaqan.
Çanqa. təngə çьlь taba almьjm.
Kəne-təne eşləp. nişləp bolaj
Ber tujqancь rizьq qaba almьjm?
Yzem genə bulsam taqьn ber xəl.
Minnən başqa kyp çan əjdə bar.
Alarnьn bit əle sabьj caqь.
Nindi xərmət. nindi qəder bar?...

LXXXIII

Minem kənnər...
Minem genə tygel.
Bik kyp million adəmlərnen kənnəre
Jərək qanьn suьrьp ytə
Həm qan aqьza bəten tənnəre.
Səjləşerlek. serlər byleşerlek
Ьşanьclь ber çan tabьlmьj.
„Sanduqac"ьm jьraq eşkə kitte.
Duslьq belən işek qaqьlmьj.
Xalьq xəzer şundьj bozьlьp bette.
Hər ber jərək açu joqlata.
Əgər çajь azьraq сьqa qalsa
Bar acuьn sina ьrqьta.

LXXXIV

Aclь. tuqlь aubr eşləp jəşəy
Nervlarnь qajət neckərtte.
Suqьşnьn da tizdən əce tula.
Bəten əmetlərne betertte.
Aubz acьp ber syz əjter xəl juq.
„Enkevede" caqьrьp jədatə.
Ber syz əcen menləp çannar qia.
Xəjvanlьqqa ilne əjrətə.
Eş xəjvanьn kypme ac totsan da
Hic ber kemgə zarьn səjləməs.
Kypme genə anь qinasan da
Aubrtuьn sina belderməs.

LXXXV

Bol'şeviklar bezgə, il xalqьna,
Eş xəjvanь itep qarьjlar.
Ac, jalanqac totьp, yterməstən,
Qorьc taraq belən tarьjlar,
Teldən telgə kycep, əkiətlər kyk
Ylməs danь bəjek batьrlar
Bol'şeviknьn zolьm dənjasьna
Qajcan, duslar, qajcan qalqьrlar?...
Tol, jətimnər ilne qaplap aldь.
Qaja barma — Ylem, qan, jəş, zar...
Il əstenə iblis atlanqan da
Qьcqьra ul — mina bu çir tar!

LXXXVI

Ul çir şarьn qisjan utь belən
Jandьrьrqa kən-tən caqьra.
Bar keşelek mədəniətenə
Çimergec kəc belən
Taşlanьrqa kən-tən aqьra.
Tamьrlarda bəjek babajlarnьn
Ylməs danь aqqan batьrlar
Son dərəçə aubr beznen xəlgə
Nicek bolaj tyzep jatarlar?
Kin Sebernen, gyzəl Tərkstannьn
Idel-Ural, Kafkaz, irlərе!
Zalimnarqa qarşь quzqalьqьz!
Tuqan ilnen batьr ullarь.

LXXXVII

Gənahsьzqa aqqan kyz jəşlərе,
Iblis əcen tygər qannarь;
Suqьş qьrьn, tajga, tənjaqlarnь
Gəydə belən tyşər cannarь;
Tik ber teləl sezgə jaudьralar:
Çinajətlər eşləp Tiflisne
Taşlap kitep keşe sьnьn kigən
Kreml'də bulqan Iblisne
Bar əjere belən juq itərgə!
Il əstennən alьp taşlarqa!
Kommun xərabasь əslərendə
Şat, bəxetle tormьş başlarqa!

LXXXVIII

Kin Sebernen. baj. tuq Tərkstannьn.
Idel-Ural. Kafkaz. ullarь!
Ata. səjgən jarь ylgən. bəjek
Tuqan ilnen jətim. tollarь!
Iblislərgə qarşь quzqalьqьz!
Çəber. zolьm tamьrьn kisegez!
Ilne haman. haman qatьraq buqan
Qollьq boqaularьn əzegez!
Suqьşlarda əle ylmi qalqan
Ata. irlər borьlьp qajtsьnnar.
Millət əcen şəhit kitkən çannar
Gyrlərendə tьnьc jatsьnnar!"

LXXXIX

Bu suqьşnьn ajь tular, tulmas
Timerne də soldat ittelər.
Janalarnь, Timer belən bergə,
Qan tygərgə alьp kittelər.
Ike-əc tapqьr suqьş sьzьqьnnan
Timer isən сьqьp qalsa da,
Ul doşmanqa ber uq ta atmadь,
Qullarьnda qoral bulsa da.
Həm axьrdan kyplər belən bergə
Germannarqa əsir teşte ul.
Jana dənja, jana tormьş kyrep
Kyp soraular şunda cişte ul.
Tənnər joqlamьjca kyp ujladь.
Bar ytkənen ber-ber tikşerde.
Yzenen həm qəziz millətenen
Kiləcəgen kyzdən kicerde.

XC

In axьrdan, xalqьn totqьn itkən
Jəhyd, bol'şevizm zolьmьna
Qarşь qoral aldь. ytker balta
Cabar əcen anьn tamьrьna.
Ul Kafkazda, Kuban bujlarьnda
Arьslan kyk batьr suqьştь.
Qəziz xalqь azatlьqь əcen
Ajamastan jaunь turaştь.
Ul əle də legion saflarьnda
In namuslь batьr sanala.
Bernicə qat inde byləklənde,
Iseme hər caq telgə alьna.

XCI

Tik ullarьn, tinsez Gəlsemen ul
Şundьj, şundьj əzelep saqьna.
Ajrьlunьn acь saqьşьnda
Ilhamьna fəqət baqьna.
Şiqer jazqac anьn bar saqьşь
Çineləjep qala, betkən kyk.
Saf məxəbbət, kersez saqьnularь
Gəlsemenə barьp çitkən kyk.
Min şunlьqtan Timer şiqerləren
Yzgərtmicə kycerep kitəmen.
Bol'şevikka qarşь suqьşcьnьn
Uj, əmeten jazьp ytəmen.

XCII

Sez tabьnnь tutьrьp utьrqanda
Ber urьn... buş bulqac, yzen də:
„Ul... ylgənder inde...", dip
gomanlap
Jəşlər kyrenə, buqaj, kyzendə.
Juq. altьnьm, juq. min haman isən!
Sin belgəncə matur, tazamьn.
Ciklənməgən saulьq sezgə teləp.
Sezne saqьnьp monь jazamьn.
Çil salqьnnan saulьqьnnь saqla!
Aubr ujlar ber də ujlama!
Ajrьlu mina da çinel tygel...
Irken çujьp qəmlər bujlama!"

XCIII

„Ullarьmnь minem əcen də səj!
„Ətkəjegez isən. sau!", — dien.
„Jaubz doşman. — jəhyd. bol'şevizm
Barьbьz əcen bik zur jau!", — dien.
„Bu doşmannь betery əcen ul. bit,
Qullarьna qoral alqan!", — din,
Həm mənegə anь çinep. beterep
Qajtuьna bik az qalqan!", — din.
Yzenne də, dustьm, ullarnь da,
Şulaj juat!
Bik az sabьr it!
Doşmannarnь tar-mar itep tizdən
Batьr dustьn qajtьr, qajtьr kət!"

XCIV

„Beznen qajtu — tormьş jazь bulьr.
Beznen çiny — ylem bajьşь.
Saf havanь sulap jəşəyebez
Ildəge bar рьсьraq aqьşь!
Ber tamcь da jəşen hic kem qojmas.
Irtəge əcen ber kem borcьlmas.
Tənnə belən işek saqьmaslar.
Ytə irtə hic kem qartajmas.
Ata-ana qəziz balalarьn
Tigez nazlar, tigez ysterer.
Сьn milli, сьn dini tərbiənen
Bar сьqьmьn dəvlət kytərer."

XCV

„Çir qaplaqan bəten рьсьraq, şaqşь
Jazqь taşu belən aqqan kyk,
Qьşьn jauqan qalьn qar qatlauь
Betkəc gel-cəcəklər atqan kyk.
Beznen çiny — ilne qaplap totqan
Bar şaqşьnь mənge beterer.
Beznen qajtu — səjenep jəşəy bulьr.
Qan aqьzmas, tir-jəş kipterer.
Bar xalqьbьz сьn bəxetne tatьr
Mənge şat, kər, mənge baj jəşər.
Yz çirendə, yz dəvləte bulqac
Il ecendə nindi dan cişər?"

XCVI

„Imgə dava itep ezləsən də
Çəber, zolьmnarnь tapmassьn!
Irtəge əcen aubr xafa jotьp
Tan atudan qurqьp jatmassьn!
Kiler jьllar şundьj matur bulьr,
At urnьna sьjьr çigelməs.
Iblis belən bergə sovet, kolxoz...
Barьsь betər! Çafa cigelməs!
Yz malьna, çir, su, bajlьqьna,
Ullarьna, yz tən-çanьna,
Ciklənməgən xuça bulьr hər kem
Dəvlətenə, tapqan barьna!
Beznen qajtu — tormьş jazь bulьr.
Beznen çiny — ylem bajьşь.
Saf havanь sulap jəşəyebez
Ildəge bar рьсьraq aqьşь!"

(Bette)

Y. Nauruz

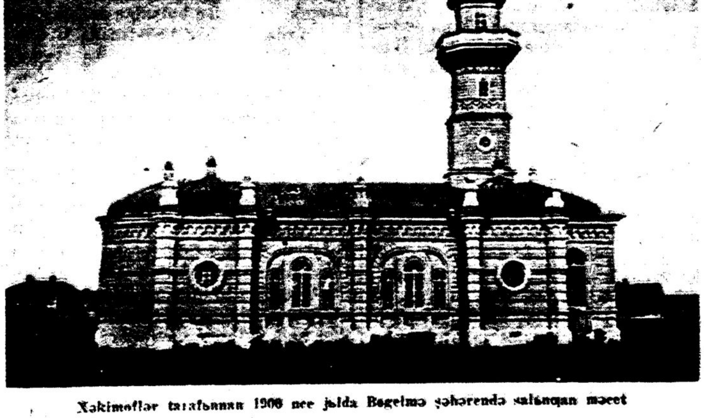
Xəkimoflar tarafьnnan 1908 nce jьlda Bogelmə şəhərendə salьnqan məcet

Angliə agentьnьn yterelye

Alьnqan xəbərlərgə qarāqanda, jaqьn kencьqьşta Britaniə kontrrazvedkasьnьn in danlьqlь polkovnigь Dzon Hezeldan Mesьrda yterelgən. Yterelynen nindi səbəplərdən bulqanь bilgele tygel. Mesьr gəzitlərе, polkovnik Hezeldan yzenə kyrə „ikence Laurens" (ytkən bəten dənja suqьşьnda qərəplər baş kytəryen ojьştьrucь) diep jazalar. Hezeldan Mesьrda tuqan. qərəp telen bik jaxşь belgən. Kyptən tygel genə ana Balqanda jəşren eşlər alьp baru tapşьrьlqan bulqan. Hezeldannь ytery səbəpləren, jaqьn kencьqьşta ingliz-amerikalьlarnьn həm Sovetlarnьn qьzьqsьnularь arqasьnda kilep сьqqan dip ujlarqa kirək. Jaqьn kencьqьşta ingliz agentьnьn yterelye inglizlərnen dərəçəse təşyen kyrsətə.

Serblar həm SSSR

Belgradtan xəbər itylərgə qaraqanda. serblarnьn millət çitəkcese Dimitri Letic ber məçelestə, Stalinnьn Serbiəne Sovetlarnьn ber çəmhyriəte itərgə teləgənen, belderde.

Ul Stalinnь „Tiflis banditь" dip atьj həm, — serblar hər vaqьtta da bol'şeviklarnьn kileşməslek doşmanь buldь həm bulacaqlar, — dide. Letic şulaj uq Angliə həm AQŞ nьn provokatsiə təqdimnəren kire qajtardь. Serblar suqьştan son yz jazmьşlarьna yzlərе iə bulacaqlarьn həm сьn xalьq xəkymətе sajlanacaqьn belderde.

Idel-Ural xalьqlarьnьŋ bol'şevizmqa qarşь kɵrəşləre

(Axrь. Başь gəzitebeznen uzqan sanьnda)

IV. 1930 ncь jьl kolxozqa qarşь kɵrəşlər

Bol'şeviklar dəvlət başьna cьqularь belən, aubl xuçalьqьn kolxozlaştьru digən məs'ələne qujьp, bu xaqta jьldan jьl endəy eşləren kɵcəjtep barqan idelər. Qorьltajlarьnda bu xaqta məxsus qərarlar cьqardьlar. Ləkin 1930 ncь jьlqa qədər aubl xuçalьqьnda kymək xuçalьq 3,5 % tan artmadь. Şunьn ɵcen 1930 ncь jьl başьnnan aubl xuçalьqьn bɵtenləj kyməkləştery, kulaklarnь sьjnfi bulu jaqьnnan bɵtery, dingə qarşь qatь həcym, məcetlərne jabu, kulak-ruxanilarnь sɵrgengə ozatu səjasətləren başladьlar.

Xalьq arasьnda bu səjasətlərgə qarşь rizasьzlьq xərəkəte ysə başladь həm tiz arada qomumi kytərelеşkə ireşte. Bol'şeviklar bu qarşьlьqlarnь bastьru ɵcen qorallь kɵclər belən qullanьrqa məcbyr buldьlar. Məsələn,

1. Arca rajonь, Qazan Başь həm Birəzə aubllarьna Qazannan məxsus atlь qəskər iskadronь həm uqcəckec rotasь çibərelde.
2. Cyprəle rajonь, Cuqalь aubьnda qanlь atular buldь.
3. Baltac rajonь, Qunьr həm Cepiə aubllarьnda çəza byleklərе qanlь ezlər qaldьrdьlar.
4. Udmurt çəmhyriətendəge Cugunka stansasь tirə jaqьndaqь aubllarda atular buldь.
5. Başqьrtstandaqь Qolbnlь, Duan, Arqa aubl xalьqlarь kisken qarşьlьq kyrsəttelər. Qanlь atulardan soŋ da bujsьnmьj Qara Tauqa (Uralda urmanlь tau) qactьlar.
6. Sarapol şəhəre janьndaqь Qara Kyl rajonь, Əsən aubьnda zur „yrnək“ sudlarь ytkəzelep, kytərelycelər ɵstennən qatь xɵkemnər cьqarьldь.
7. Dyrt Өjle rajonь, Nəçip aubьnda xalьq kytərelep, kommunistlarnь qinadьlar.
8. Qama rajonь, Zur Qaramalь aubь xalьqlarь məcet albnuьna qarşь kytərelep, kommunistlarnь qinap, jaŋadan məcetne actьlar.

Kujbьjşef ɵlkəsendə kyp aubllarda qanlь atular buldь. Məndьj vaqiqələr Idel-Uralnьŋ həmmə diarlek rajonnarьnda bulьp, qomumi ber tɵs aldь. Dəhşətle vaqiqələr belən qotь albnqan xalьq aubr xəlgə tɵşte. Kɵcləp kolxozqa qubp kertelde. Ləkin tьnьcsьzlьqlar haman dəvam ittelər. Malmilken satu, xəjvannarьn suju, şəhərlərgə kycep kity kebek xəllər tuqtamadь. Bol'şeviklar ɵcen zur qurqьnьcь bulqan bu aubr xəlne jomşartu, çinelləştery kirək ide. Şunьn ɵcen Stalin mart ajьnda xalьqqa qaratьp „Uŋьşlardan baş əjləny“ dip mɵraçəqət itərgə məcbyr buldь. Bol'şeviklarca xalьqnьŋ kolxozqa kerep betə jazub zur unьş ide. Stalin bu mɵraçəqətendə, kolxozlarqa kery məcbyri tygel, ana kɵcləp kertelgən keşelər cьqarqa irekle dide. Şunьŋ belən Stalin xalьq ɵstennən ytkərelgən jьrtqьclьqlarqa Sovet xɵkymәte qəjeple tygel, fəqət urьnnardaqь tyrələr Sovet qanunnarьn, partiənen kyrsətkən qaqidələren bozqannar, alar çəzalanьrlar dip xalьqnь aldap, tьnьclandьru carasьna kereşte. Bɵten çirlərdə kolxozlar taralьp bettelər. Igencelər yzlərenen kɵcləp berləşterelgən milekləren taratьp alьp, zur ber bələdən qotьlqan kebek irken sulьş aldьlar. Jəşlər də kicke ujьnnarda ber aubzdan şatlьq çьrlarь çьrladьlar:

Sanduqaclar qunьp sajrьj, bruşka cьlbьrьma.
Irtən toram da quanam kolxozdan cьquьma.

Stalin tora ramda, kolxozniklar uramda.
Ajьrьmnar tik jɵrilər, rətətlənep uramda.

Xalьqnьŋ kyzen bujau maqsatь belən, urьndaqь qajsь ber tyrələrne də partiə julь bozuda qəjepləp urьnnarьnnan alьp taşladьlar həm sudqa birdelər. Şul uq vaqьtta xalьq arasьndaqь bol'şeviklar ɵcen ьşanьcsьz bulqan keşelərne, bigrək tə başqalarqa tə'sirle yrnək bulьrlьq igencelərne, xezmətkərlərne ezərlekli başladьlar. Kulaklarnьŋ sanь haman arta bardь. Ber tuqtausьz xuçalьqlarnь semjələre belən sɵrgengə ozatu dəvam itte. Kyzgə kyrenerlek kyp keşelərebez illəren taşlap qacьp kittelər. GPU jardəme belən xalьqnь qurqьtqannan soŋ jaŋadan „ixtiari“ rəveştə kymək xuçalьqnь təqdim ittelər. Kyməkləşməgən igencelərne „jalqьzlar“ dip jərtep, ajrьm zur salьmnar belən intekterdelər, alar hər vaqьtta ьşanьcsьz keşelər xisabьnda qaldьlar. Şul rəveştə bol'şeviklar atu, talau, tərmə, sɵrgen jardəmnəre belən ikence kreposnojcьlьq sistemasь urnaştьrdьlar. Xuçalьqta bik tiz bərakət kitte, bajlьqlar tuzdьrьldь, mallar jəşren rəveştə tuzdьrьldь. Jaŋa tuqan bozau, bərənnərgəcə kolxozqa albnudan qurqьp sujьldь. Il bɵlgenkkə tɵşte.

1933 nce jьlqь aclьq başlandь. Igencelər yzlərennən tartьp alqan ikmәklәren satьp alu ɵcen şəhərlərgə aqьlьp, kɵnnər-tɵnnər bujь kibetlər aldьnda ciratlarda tordьlar. Kyp keşelər actan yldelər. 1933 nce jьl SSSR da ike millionnan artьq keşe actan ylep, alarnьŋ kypcelege igencelər ide. Xalьqlar kolxozda tormьş jaqьlanubn ɵmet itmicə, fəqət qajcan kolxoz betər ikən dip kenə ujladьlar:

„Kolxoz tarala mikən, Sovet qadala mikən?
Bu qədər kyp upolnomoc ettən jarala mikən?“

Partiə qərarlarь belən aubllarda „aŋlatu“ eşləren kɵcəjty ɵcen dip, „Biş mencelər“, „Jegerme biş mencelər“ isme belən jərtelgən həm alardan başqa rajon ojьşmasьnnan ber-ber artlь kyp vəkillər kilep tulqan ide. Bu vəkillər fəqət xalьqnьŋ nervasь belən ujnadьlar. Xalьq alardan bizep bette. „Kolxozcь“ syze — sygy həm məsxərələy syzenə əjlənde. Ike kolxozcь aculanьşsalar „qɵmereŋ kolxozda ytsen“ dip, əgərdə ajrьmnar talaşьp qalsalar „xodajьm sina kolxozcь bulьrqa jazsьn“ dip nacar telək teləgələr. Cɵnki igence kolxozqa kerep fəqət xosusi xoquqьn qьna tygel, bəlki keşelek xoquqlarьnьŋ iŋ qadi elementlarьn da juqalttь. Kolxozcь, dəvlət ɵcen kirəge bulqan hər ber vaqьtta, qajda bilgelənsə şunda eşlərgə məcbyr bulde. Ul yze teləgən vaqьtta jal ity, tuqannarьn, duslarьn kyryennən məxrum buldь. Kolxoz tormьşь ytkən qasьrdaqь kreposnoj igencelər tormьşьnnan ber də ajrьlmaslьq ide. Bol'şeviklar hic ujlamastan şul tormьşnь „mul tormьşlь kolxoz“ dip isemlədelər. Xalьq yzeneŋ kolxozdaqь ac-jalanqac tormьşьn kyrsətep, fəqət yz aralarьnda qьna jərtelə torqan bik kyp çьrlar cьqardь. Kicke aulaq ɵjlərdə, jalannarda, eş vaqьtьnda bu taqmaqlar kyp əjtelə ide:

Kolxozqa kergən idem, bodaj aşarьm diep.
Altь qadaq on birdelər, ber aj aşarsьn diep.

Kolxoz buldь başqajьm, umac buldь aşqajьm.
Өs-başьm da tuzьp bette, inde nişlim çanqajьm.

Qara urmannь ɵc əjləndem, kolxoz atlarь belən.
Stalinь cuqьnьp kitsen altь şartlarь belən.

Kolxozcьlar eşkə bara, ajqьrlarьn keşnətep.
Brigadir nacar buldь, çannь ala eşlətep.

Kolxozlarnьŋ atь jabьq, cana tabanь qabьq.
Kolxozlarqa byləkkilgən un keşegə ber jaulьq.

Вьjьl unьş bəjrəmenə simertkənnər di ygez,
Brigadirlarqa tirese, kolxozcьlarqa mygez.

Biek taularnьŋ başьnda cişmələr cьqar əle.
Kolxoz ɵcen eşli torqac bɵkereŋ cьqar əle.

Kolxoz kiər kyn byrek, ajrьm kiər çon byrek.
Kisə kisen altьn byrek, kolxozqa kermə ber yk.

Menə bu çьrlar xalqьbьznьŋ kolxozqa bulqan mɵnasəbəte, kolxozdaqь qəzapnь bik acьq aŋlatalar.

V. 1937 nce jьlqь qomumi terrorlar

Kolxoz tormьşь fəqət igencelər ɵcen genə tygel, başqa eşce-xezmətkərlərgə də oxşamadь, alarnь da qəzaplandьrdь. Xalьq kiləcəge ɵcen tygel, fəqət bygenge kɵne ɵcen jəşi başladь. Nətiçədə bik tiz qomumi jarlьlьq bastь.

Igencelər tormьşьnьŋ nacarlanuь, şəhər tormьşьnda bik tiz tə'sir jasadь, eşce-xezmətkərlərneŋ də tormьşlarь nacarlandь. Şunьŋ ɵcen həmmə kolxozcьlar, bik kyp eşce-xezmətkərlər, kyp sandaqь rajon həm çəmhyriət çitəkcelәre kolxoz tɵzeleşenə qarşь bulьp, nətiçədə Sovet sistemasьna qarşь kɵrəşkə bastьlar. Bɵten çəmhyriətlərdə Sovetlarqa qarşь tɵrkemnər ojьşьp urnь belən kytəreleşlərgə xəzerlənə başladьlar. Alar kytəreleş ɵcen uŋajlь vaqьt kɵtə idelər. Bu qomumi xəl Sovetlarnьŋ kyzətyce ojьşmalarьna belenmi qalub mɵmkin tygel ide.

Nətiçədə 1937 nce jьlnь qomumi vəxşi terrorlar başlandь.

Bu terror qadi kolxozcь eşce-xezmətkərlərdən başlap, iŋ juqarь kolxozcьlarqa qədər yz ecenə aldь. Fəqət Stalin həm anьŋ iŋ jaqьn jьrtqьclarь qьna qaldьlar. Isəbe-xisabь bulmaqan dərəçədə eşce, kolxozcь, xezmətkərlər qulqa alьndьlar. Bik kyp kolxoz, aubl sovetь rəisləre, rajon həm çəmhyriət çitəkcelәre tɵrmələrgə salьnьp, kyplәre atьldьlar. Məsələn, Tatarstan juqarь sovet rəise Bajcurin, Başqьrtstan juqarь sovet rəise Tahirof, Tatarstan Sovnarkomь rəise Abramof, Tatarstan ɵlkə sekretarlarь Abdullin, Mɵxəmmətçanoflar, Başqьrtstan ɵlkə komitetь sekretarlarь Isəncurin, Əsədullin, Tatarstan çir eşləre xalьq komissarь Iskəndərеf, Tatar diviziəse komandirь Canьjşef həm komissarь Səjfi, Berence tatar polkь komandirь Xafizof, Ikence tatar polkь komandirь Qafarof, Tatar-başqьrt xərbi məktəp komissarь Jenekief h. b.

Bik kyp jazucьlar qulqa alьndьlar, atьldьlar, sɵrgennərgə ozatьldьlar. Danlьqlь ədibebez Qalimçan Ibrahimof qatь aubru bulьp, Qьrьmda yzeneŋ axьrь kɵnnəren jəşəyenə qaramastan, qulqa alьnьp Qazanqa kiterelde həm NKVD podvalьnda yterelde. Bu kyp meŋləp qulqa alьnqan, atьlqan keşelərneŋ barьsьn da „xalьq doşmanь“ dip qəjeplədelər. Ber jьl ecendə berər tuqanь jaki jьraqьraq bulsa da qərdəşen juqaltmaqan qailə bik sirək qalqandьr disək dɵres bulьr. Bar bulqan tɵrmələr tulьp, aşьqьc jaŋa tɵrmələr qorьldь, alar da tulqac kiŋ lagerlar acьldь. Hər ber keşe yze ɵcen jaki tuqannarь ɵcen dɵr qaltьrap qurqьp tordь. Cɵnki „irekle“ Sovet grazdanь xaqьnda NKVD qa ber genə syz işetelep qalsa da, anь qulqa tɵşery ɵcen şul çitə ide. NKVD qaqidəse bujьnca qulqa tɵşkən keşe çəzalanьrqa tieşle. Cɵnki elek acьq Sovet doşmanь bulmasa da, qulqa alьnьp, andaqь jьrtqьclьqlarnь kyrgəc barьber Sovet doşmanь bulьp qalacaq ide.

Menə bu dəhşətlərne kyrgən hər ber keşe ujlap qarasa bik tiz dɵres nətiçə cьqara ala ide. Bu qədər kyp meŋləgən — millionlaqan keşelər nicek soŋ həmməse xalьq doşmanь bulub mɵmkin? Əlbəttə juq. Xalьq — xalьq doşmanь tygel, bəlki xalьq bol'şevizmqa qarşь kɵrəşə, Stalin həm anьŋ jьrtqьc ɵjere xalьqqa doşman ide. Bez həmməbez də bu qanlь vaqiqələrneŋ şahitlarь.

Stalin ni ɵcen soŋ bu qədər jьrtqьclьqlarnь eşləde?

Berencedən, bol'şevizmqa qarşь bulqan aŋlь kɵclərne atьp taşlap, yzen qurqьnьcsьzlandьru, ikencedən, Baltьjq, Aq diŋgez batqaqlarьnda, Məskəy, Idel kanallarьn qoruda, Tɵreksib həm Bajqal — Amur magistrallarь və başqa jozləgən katorga eşlərendə ber nicə jɵz meŋləp ylep kitkən qollar urnьna jaŋa millionlaqan qollar armiəse kirək ide. Өcencedən, qalqan xalьqnьŋ şul dəhşətlər belən jɵrəgen alьp, bulacaq suqьşlarqa tьŋlaucan, ber syzsez bujsьnucь tup itləren xəzerləy əsəsi maqsatь buldь.

Keşelek çəmqiəte bik kyp çəberzolьmnarnь başьnnan kicerde. Ul Firqəven piramidalarьn qorqan qollarnь, urta qasьr talaucьlarьnьŋ kimə işkəklərenə cьlbьrlanqan əsirlәren, Afrika qomnarьnьŋ sɵrgennərendə, patşa Russiəsenen adəm certyce Seber kymer ucaqlarьn da kyrde. Ləkin bol'şeviklarnьŋ xalqьbьzqa kyrsətkən jaubzlьqlarь belən caqьştьrqanda, ytkən zamannarnьŋ basьp alucь, talaucь, izyce həm qan tygycelәrneŋ kyrsətkən qəzaplarь keşelek çəmqiəte ɵcen kyzgə kyrenməslek dərəçədə genə bulьp qalalar.

Xalqьbьznь 25 jьl ecendə tuqtausьz qan ecendə batьrьp kilgən jьrtqьc jəhyd-bol'şeviklar xakimiətenə bez məŋge doşmanbьz! Aubr jaralanьp talanqan xalqьbьz azatlьq jardəme sorap bezne kɵtə!

Irek

German zavod-fabrikalarьnda eşləyce tatar qьzlarь

BELDERY

German juqarь komandalьqь tybəndəgelərne beldera

Kencьqьştaqь suqьş xərəkətlərə vaqьtьnda kyp kenə qailələr sonqь jьllarda ber-berlərennən ajrьlьştьlar. Azat itelgən əlkələrdəge gəzitlərdə ezləy həm bu gəzitlərne kynellələrgə taratu jardəmendə kyp kenə qailələr yz ara taqьn da tabьştlar. Ləkin əle haman da kynellelərdən, bol'şevizmqa qarşь kərəş ecen Germaniəgə yzenen eş keclaren birgən azat itelgən əlkələrdəge xalьqlardan tuqannarь jaqьnnarь turьnda soraular kilə.

Bu soraularqa qarşь çəvap biry teləge belən, german juqarь komandalьqь, qajber yzək beleşmə noqtalarьn torqьzьrqa qərar birde həm alar bu soraularqa məmkin qədərle çəvap birep baracaqlar.

Bu dyrt yzək noqtalar həm alarnьn eşcənlek dairələre tybəndə kyrsətelgən əlkə ciklərə belən bergə turь kilə. Barlьq soraular da 1—4 yzək beleşmə noqtalarьnьn qəskəri pocta (Feldpost) nomerlarьna çibərelergə tieşlər. Bu 1—4 yzək beleşmə noqtalarь şulaj-uq iqlan itelələr.

Sorau çibəry ecen, gəzit belən berlektə, qəskəri pocta kartockalarьnnan qьna fajdalanьrqa kirək. Bu kartockalar bulmaqan təqdirdə, alarnь tieşle bulqan german idarələrennən (gəzitlər taratьlqan çirlərdən) sorap alьrqa kirək.

1. Yzək beleşmə noqtasь — qəskəri pocta No 57 000

Ul tybəndəge əlkələrdə jəşəgən qailələr turьnda beleşmələr birə:

RSFSR:
Krasnodar krajь.
Aftonomile Adegəj əlkəse də ana kerə.
~~Ordzonikidze krajь.~~
Qьzьljar okrugen həm Qaracajlar belən Cerkaslar aftonomiəle əlkələre də ana kerə.
Rostof əlkəse.
Daqstan ASSR.
Cecen-Ingyş ASSR.

Ukr. SSR:
Zaporozje əlkəse.
Nikolajьf „
Odessa „
Stalin „
Moldavannar ASSR.
Azərbajçan SSR.
Maxicevan ASSR da ana kerə.
Gruziə SSR.
Kөn jaq Oseten aftonomiəle əlkəse də ana kerə.

2. Yzək beleşmə noqtasь — qəskəri pocta No 11 900

RSFSR:
Voronez əlkəse.
Kursk „
Stalingrad „
Əstrxan okrugen də ana kertep.

Ukr. SSR:
Vinnitsa əlkəse.
Volьjn „
Voroşilofgrad „
Dnepropetrovski əlkəse.
Zitomir əlkəse.
Kamenets-Podol'sk əlkəse.
Kirovgrad „
Poltava „
Kief „
Rovno „
Suma „
Xarkof „
Cernigof „

3. Yzək beleşmə noqtasь — qəskəri pocta No 19 000

RSFSR:
Məskəy əlkəse.
Orel „
Rəzan „
Smolenski „
Tula „

Belorussiə SSR:
Baranovic əlkəse.
Brest „
Vilno „
Vitebski „
Gomel „
Minski „
Mogilef „
Pinski „
Poles'je „

4. Yzək beleşmə noqtasь — qəskəri pocta No 39 609 RU

RSFSR:
Kalinin əlkəse.
Opocev okrugьn da kertep.
Leningrad əlkəse.
Kinkesep həm Pskof okruglarь da ana kerə.

Birmadaqь suqьş xəllərə

Birmadan alьnqan xəbərlər, anьn kөn jaqьnda Japoniə qəskərləre tarafьnnan uralьp alьnqan ingliz diviziələrenen cigərgə bətenləj jullarь kiselyе həm kөclərə bik zəqiflənye nətiçəsendə, qarşьlьq xərəkəte kennən — kөn kimegənen belderələr. 7 nce diviziəgə kergən hind qəskərləre hər tərle unajlьq belən fajdalanьp, inglizlər, Subxaz Candra Bozenen milli Hindstan qəskərə jaqьna sьqa başlaqanar. Tөn jaq — kenbatьş Birmada da Japoniə şulaj uq zur unьşlarqa ireşkən. Maju həm Naff ismendəge çirlər arasьndaqь suqьş, inglizlərnen taralqan vaq xərbi byleklərennən tazartu xələnə ireşkən. Havada Japoniə kөce xuça bulqanlьqtan, ingliz qəskərlərenen xəle bigrək tə auьrlanqan. Subxaz Candra Boze maxsus əmer belən milli Hindstan qəskəren zur unьş belən təbrik itkən. Ul əmerendə: „Milli qəskərnen Hindstanqa kerye kyp kөtelgən ide, xəzer suqьş Hindstan cigendə başlandь. Suqьş milli Hindstan qəskərlərə çinye belən betəcəgenə bez hər qajsьbьz cьn kynelдən ьşanabьz. Japoniə qəskərə belən berlektə şuna ireşy julьnda bar kөcebez belən bireldek. Beznen şiqar — Ireklek jəisə ylem! — ikənlege hər kemgə məqlum" digən.

Ingliz ştabьnda japonnarnьn qarşь heçymen urьnlь xərəkət, Birmadaqь suqьşqa zur tə'sir itə almajacaq dip qaraqannar. Ləkin tiz vaqьtta japonnar Majdong jьlqasьna çitep, ingliz qəskərlərenen cigeny julьn kistelər. Japonnar 4 kөn ecendə inglizlərnen heçymgə taşlaqan bar qəskərləren urap aldьlar həm jьlqa arqьlь bulqan kyperləren çimerdelər. Uraluda qalqan ingliz qəskərlərenen jazmьşь bik auьr.

Gəzitebezne uqucь tuqannar!

German dəvlət radiosь aşa hər kөnne kic belən suqьş xəbərlərə həm xalьqara xəllər turьnda tatar telendə tapşьrular bula. Radio aşa bulqan tapşьrularnь hər kөnne 20 səqət 15 minuttan 20 səqət 30 minutqa qədər, tybəndəge dulqьnnar bujьnca, tьnlarqa məmkin:

Qьsqa dulqьnnar 31,51;
41,21;
25,55;
31,22;

Şulaj uq monnan başqa fəqət legioncьlar ecen cərşəmbe həm çomqa kөnnərdə kөndez səqət 5 belən 6 arasьnda

Bordo — 278.6 m
Rent-Tyri — 431,7 m
Limur — 312,8 m

dulqьnnarь bujьnca ajrьm tapşьrular bula.

Idarə.

„Xalьqlar atasь" Stalinnьn təş kyrye

Qurcaq sojuz çəmhyriətlərenə „bəjsez milli xөkymət idarəse tөzərgə həm cit dəvlətlərdə yzenen ileelərен çibəryge" birgən xoquq byleklərен Sovetlar Sojuzь konstitutsiəsenə kertkənnən son, „xalьqlar atasь" Stalin tybəndəgecə təş kyrgən:

1. Marşal Stalin Russiədən. 2. Prezident Staliin Finləndiədən. 3. Prezident Stalinzen Skandinaviədən. 4. Prezident Stalinski Pol'şadan. 5. Prezident Stalinu Rumьjniədən.

6. Tarşal Stalino' Bөjek Jugoslaviə prezidentь. 7. Prezident Stalinof Bolqariədən. 8. Prezident Stalinos Gretsiədən.

9. Stalinьc Cex-slovakiə prezidentь. 10. Davlat idaraccse Stalinoc Vengriədən. 11. Fon Stalin Avstriə prezidentь. 12. Sojuz prezidentь Stalinn Şvetsariədən.

13. Stalinakkiş prezident Italiədən. 14. Prezident Stalineta Ibriədən (Ispaniə həm Portugaliə). 15. Əfənde Stalinə' — fransuz çəmhyriəte prezidentь...

Qazqanьcqa qarşь şunda kilep çitkəc ul joqьsьnnan ujandь...

Japoniədə dingez kimələre xəzerləy

Japonienen dingez eşləre ministrь Şimada: „Dingez kimələre 1943 nce jьlda 1942 nce jьlqa qaraqanda ike mərtəbə kyberək eşləndе. Ə 1944 nce jьlda taqь ike mərtəbə ysəcək" dip parlament qarşьnda səjləde.

Syz jarьşь (krossvort) Nr. 11

Gorizontal' bujьnca

1. Idelnen sul jarьnda urnaşqan şəhər isme; 4. Keşenen ecke jəze; çəmqiət arasьnda yzen tota belye. 7. Qara dingez bujьndaqь şəhər isme (ecence xərfennən başqa); 9. Itekce qoralь; 10. Aqldel quşьmtasь; 11. Qutьrlь başlь keşe; 12. Urьs patşasьnьn kinəşcə dəvlət idarəse; 14. Aziədəge ber dəvlət isme; 16. Meselman dinendə ruxani dərəcə; 18. Anьrlьqnь ylcəy berlege (ikence xərfennən başqa); 19. Tatar xalqьnda tərle sezondaqь kyp eş vaqьtьnda, kyrşelərne jardəmgə caqьru qadəte bar. Eş betkəc sьj-xərmət bula — anь nicek atьjlar? 20. Anьn jarmasьnnan peşergən belen təmle bula; 23. Fransuz jazucьsь Zoljanьn isme; 26. Anardan ikmək peşerələr; 29. Anь qolaqqa kiələr (sonqь xərfennən başqa, unnan sulqa uqьp); 30 Suda aqucь byrənələr; 31. Borьnqь Novgorod şəharendə xalьq çiьlьşьnьn isme (unnan sulqa uqьp, ikence xərfennən başqa); 32. Ukrainada aulьnь nicek atьjlar; 33. Esse su kery urnь; 34. Anь aşqa salalar.

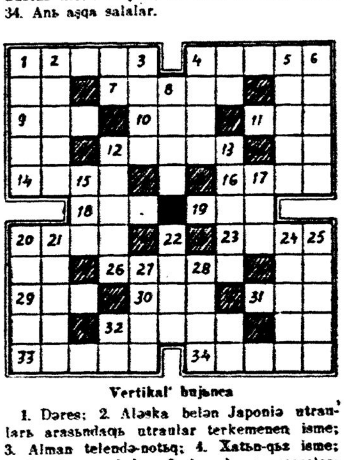

Vertikal' bujьnca

1. Dəres; 2. Aləska belən Japoniə utraularь arasьndaqь utraular terkemenen isme; 3. Alman telendə-notьq; 4. Xatьn-qьz isme; 5. Zur jьrtqьc balьq; 6. Anarda aş peşerələr; 8. Borьnqь zamandaqь atqlь terek tabibьnьn isme; 12. Tirən tygellek (ikence xərfennən başqa); 13. Sənsqatta zur kyləmdə qullanьla torqan metal; 15. Çir ylcəye; 17. Ul elek lampa urnьna qullanьldь; 20. Tөzy materialь; 21. Joldьz isme (azaqь xərfennən başqa, astan eskə uqьp); 22. Ysemleknen çir astьndaqь elөşe (azaqqь xərfennən başqa, astan eskə uqьp); 24. Jьlamaqan balaqa anь birmilər; 25. Xəlne anlatu syze (astan eskə uqьp); 27. Ir isme (astan eskə uqьp); 28. Başaqlь aşlьq isme (astan eskə uqьp).

Çavaplь redaktor leg. Qlam Qaliet.
Tatarische Zeitung „Idel-Ural".
Berlin W 7, Dorotheenstraße 64
Druck: Deutscher Verlag, Berlin.